

**ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

О.В. Александренко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

Є.В. Кузьмічова

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Одним із першочергових завдань держави є забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зокрема, у сфері кримінального судочинства. Згідно зі ст. 32 Конституції України, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту.

Важливим засобом захисту прав та свобод людини є гарантії. Це система норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав і законних інтересів людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема гарантій у кримінальному процесі в різні роки була предметом наукового дослідження багатьох науковців (Л.П. Барташук, О.І. Галагана, А.В. Гриненка, Ю.М. Грошевого, І.Л. Зінченко, В.В. Крижанівського, М.М. Михеєнка, І.Л. Петрухіна, І.А. Свінціцького та ін.), неодноразово висвітлювалась у кримінально-процесуальній, криміналістичній літературі та літературі з інших галузей права. Проте, на даний час, багато питань, пов'язаних з гарантіями, особливо зважаючи на прийняття чинного КПК України, залишилися недостатньо дослідженими.

Мета цієї статті полягає у розгляді поняття, системи та характеристики гарантій забезпечення охорони професійної таємниці в кримінальному процесі.

Основні результати дослідження. Гарантія (від франц. «garantie» – порука, гарантія) – порука, поручительство, забезпечення, застава, відповідь (з відповіддю), завірення тощо. Під гарантіями С.І. Ожегов розуміє поручительство, поруку в чому-небудь, забезпечення. Гарантії – це: 1) порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; 2) передбачене законодавством чи певною угодою, зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредитором

у разі невиконання боржником своїх зобов'язань; 3) умови, що забезпечують успіх чого-небудь [1].

Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства загалом і наявності високоефективного органу конституційного контролю.

Гарантії являють собою систему узгоджених факторів, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини. Гарантії реалізації та захисту прав і свобод загалом та лікарської таємниці, зокрема, забезпечуються системою органів і засобів, що визначається як «механізм захисту прав громадян». Юридичний механізм характеризують як систему юридичних норм, фактів, документів та основних форм і способів організації їх здійснення [2].

Багатоманітність факторів, які забезпечують реальність прав та свобод, визначає різноманітність їх гарантій. Найпоширенішою в юридичній літературі є класифікація гарантій за такими критеріями: практичним спрямуванням, характером, ступенем поширеності, суб'єктами, що реалізують гарантії, особливостями правового статусу, що гарантується, змістом [3, с. 18-19; 4].

Так, за практичним спрямуванням гарантії поділяють на:

а) загальні, що охоплюють усю сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини, їх захист та поновлення у разі порушення. Загальні гарантії класифікують за сферами суспільних відносин на:

– економічні, що становлять спосіб виробництва, існуючі форми власності, наявність ринкових відносин, економічну свободу громадян, вільний вибір форм та видів трудової діяльності, наявність різноманітних форм підприємницької діяльності тощо. Головними економічними гарантіями є такі: конституційні положення про рівність усіх форм власності та їх захист державою (ст. 13 Конституції України); справедливість і неупередженість розподілу суспільного багатства (ст. 95 Конституції України); гарантування приватної власності (ст. 41 Конституції України) та ін.;

– політичні, до яких належить діяльність держави, представництво політичних інтересів інститутами політичної системи, наявність реально діючих інститутів безпосередньої та представницької демократії, можливість населення звертатися за захистом прав до спеціальних органів держави тощо. До цих гарантій належать політичний плюралізм і свобода політичної діяльності, що не заборонена законодавством і передбачена ст. 15 Конституції України, реальне визнання народу єдиним джерелом влади і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, відповідно до ст. 5 і 6 Конституції України, обмеження діяльності ультрарадикальних політичних організацій (ст. 37 Конституції України);

– організаційні, що характеризуються як реально діючі повноваження органів держави, посадових осіб та громадських об'єднань із створення необхідних для реалізації прав та свобод умов;

б) спеціальні або юридичні гарантії, що визначаються як система юридичних засобів, що сприяють процесу реалізації, захисту та поновлення прав і свобод суб'єктів права, їх змістом є надання державно-владної загальнообов'язковості як правам особи, так і їх захисту [5]. Тобто під юридичними гарантіями розуміють законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства й держави, а також розуміють зумовлену особливостями економічного і суспільного ладу систему умов і засобів, яка закріплена в чинному законодавстві й безпосередньо спрямована на забезпечення законності, безперешкодне здійснення, захисту прав і свобод.

Юридичні гарантії мають конституційну та законодавчу форми закріплення. Так, основними конституційними гарантіями є такі: оскарження у суді рішень органів держави та посадових осіб; право на відшкодування збитків, завданих незаконними рішеннями осіб чи органів, що діють від імені держави; право на правову допомогу; можливість отримувати інформацію про зміст прав та обов'язків; принцип презумпції невинуватості людини; можливість обмеження конституційних прав та свобод. До цих гарантій належать особисті гарантії людини, тобто власні можливості людини і громадянина щодо захисту його прав, свобод, законних інтересів й обов'язків [6, с. 14]. Серед особистих гарантій є такі: право на відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних державними органами, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами; право знати свої права та обов'язки; право на правову допомогу; право не нести відповідальності за відмову свідчити або давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом та ін. До цих гарантій належить і право на збереження лікарської таємниці.

Крім того, юридичні гарантії прав людини поділяються на гарантії реалізації прав, гарантії охорони прав, гарантії захисту прав. Гарантії охорони – встановлення меж здійснення прав і свобод, їх конкретизація в законодавстві; встановлення процедур, засобів заохочення, стимулювання, пільг для ініціативної реалізації прав; установлення засобів профілактики і запобігання правопорушенням. Гарантії захисту – конституційний нагляд, контроль, відповідальність правопорушника; встановлення заходів відповідальності винних за порушення прав і свобод громадян; встановлення заходів захисту прав, відновлення порушеного права. За цим критерієм забезпечення лікарської таємниці належить до гарантій охорони прав людини.

Серед юридичних гарантій розрізняють також такі засоби:

1) засоби виявлення (розкриття) правопорушення. Ці гарантії пов'язані з роботою компетентних державних органів, яка спрямована на виявлення правопорушень з метою припинення і ліквідації їх наслідків;

2) засоби попередження правопорушень. Це засоби, що закріплені в праві, які дають змогу запобігти можливим правопорушенням;

3) засоби припинення правопорушень, а саме засоби, що спрямовані на припинення, недопущення правопорушень, порушення прав, свобод громадян й організацій;

4) заходи щодо захисту і відновлення порушених прав, ліквідації наслідків правопорушень;

5) юридична відповідальність, а саме покарання особи, яка винна у вчиненні правопорушення.

Особливу роль серед юридичних гарантій відіграють процесуальні гарантії, тому що цей процес є формою життя матеріального права. Формально закріплені права можуть отримати реальне життя, лише маючи належне процесуальне забезпечення.

Як слушно зазначає І.А. Свінціцький, гарантія безумовного дотримання конфіденційності з боку медика дозволяє пацієнтові бути відвертим, не побоюючись, що таку істотну для сучасної людини моральну цінність, як недоторканність її приватного життя, буде порушено [7, с. 81]. У кримінальному провадженні процесуальні гарантії – це встановлені кримінально-процесуальним законом засоби та способи, які забезпечують здійснення прав й обов'язків учасників кримінально-процесуальної діяльності для досягнення цілей кримінального судочинства [8; 9].

Процесуальні гарантії – це передбачені кримінально-процесуальним законом засоби забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства й охорони прав і законних інтересів суб'єктів, які беруть у ньому участь. Такими засобами є: кримінально-процесуальна форма; засади кримінального провадження; дотримання процесуальних строків; процесуальні обов'язки суб'єктів кримінального провадження; заходи кримінально-процесуального примусу; право на захист; право на оскарження процесуальних дій і рішень органів розслідування, суду [10].

Кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження, виконання його завдань.

Систему кримінально-процесуальних гарантій становлять:

- 1) кримінально-процесуальна форма;
- 2) засади (принципи) кримінального провадження;
- 3) процесуальний статус учасників кримінального провадження;
- 4) можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 5) прокурорський нагляд;
- 6) судовий контроль;
- 7) відомчий контроль;
- 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження [11].

Розглянемо вказані процесуальні гарантії докладніше. Як вже зазначалося вище, кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені законом засоби. Засобами в кримінальному процесі є сукупність всіх процесуальних дій і процесуальних рішень, призначених для вирішення його завдань.

Одним із засобів є засади кримінального провадження, які виражені в кримінально-процесуальному праві, виступають як вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст і закріплені в ньому закономірності суспільного життя, що одержали нормативне закріплення в Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі та в інших законодавчих актах.

Різновидом таких засад є конституційні засади кримінального провадження. Наприклад, засада охорони особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень є формою втілення у кримінально-процесуальне законодавство положень ст. 31, 32 Конституції України, а також узгоджується зі ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка передбачає, що:

1) ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його життя або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію;

2) кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань.

Особисте життя громадян – це інтимні сторони їхнього життя, зокрема, сімейного життя, використання дозвілля, переконання, інтереси, звички тощо. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, обумовлених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Одними з таких видів конфіденційної інформації є таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо, тобто щодо надання яких є пряма заборона у законі і які потребують охорони, зокрема, в кримінальному провадженні.

Висновки. Кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального провадження, виконання його завдань. Призначенням гарантії є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності. Найважливішою рисою кримінально-процесуальних гарантії, їх забезпечувальної властивості є їх багаторівнева системність. Гарантії реалізації та захисту прав і свобод, загалом, та лікарської таємниці, зокрема, забезпечуються системою органів і засобів, що визначається як «механізм захисту прав громадян». Державним органам і посадовим особам вказані гарантії забезпечують можливість виконання своїх обов'язків і використання своїх прав для виконання завдань кримінального судочинства, а іншим учасникам кримінального провадження – реально використовувати надані їм процесуальні засоби для охорони своїх прав і законних інтересів. Права, надані державним органам і посадовим особам у кримінальному провадженні, гарантовані обов'язком відповідних осіб виконувати звернені до них вимоги та встановленими законом санкціями за невиконання цих обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Около 57000 слов. – изд. 10-е, стереотипное. / Под ред. д-ра филолог. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – М. : «Сов. энциклопедия», 1973. – 846 с.
2. *Кравченко В.В.* Конституційне право України: Навч. посіб. / Кравченко В.В. – [6-те вид., виправл. та доповн.]. – К. : Атіка, 2009. – 608 с.
3. *Погорілко В.Ф.* Конституційне право України: Підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. – К. : КНТ, 2011. – 527 с.
4. *Зайчук О.В.* Теорія держави і права: Академічний курс: Підручник / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
5. *Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.* – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 1: А – Г, 672 с.
6. *Котюк І.І.* Судова гносеологія: проблеми методології та практики: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Іван Ілліч Котюк. – К., 2008. – 37 с.
7. *Свінцицький І.А.* Морально-етичні і правові аспекти збереження лікарської таємниці у сучасних умовах / І.А. Свінцицький // Медична етика. – 2009. – № 2. – С. 81–85.
8. *Уголовный процесс / Под ред. канд. юрид. наук Б.А. Викторова.* – М. : Юрид. лит., 1970. – 472 с.
9. *Кримінальний процес України: Посібник / [В.В.Назаров, О.В.Шпотаківська, В.В.Зарубей]; за заг. ред. В.В. Назарова.* – К. : Ліпкан О.С., 2010. – 200 с.
10. *Кримінальний процес / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного.* – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
11. *Кримінальний процесуальний кодекс України* – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 328 с.

Кузьмічова Є.В., Александренко О.В. Гарантії забезпечення охорони професійної таємниці в кримінальному процесі

Стаття присвячена розгляду питань, пов'язаних із забезпеченням гарантії охорони професійної таємниці у кримінальному процесі.

Ключові слова: гарантія, юридична гарантія, кримінально-процесуальна гарантія.

Кузьмичева Е.В., Александренко Е.В. Гарантии обеспечения охраны профессиональной тайны в уголовном процессе

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных с обеспечением гарантии охраны профессиональной тайны в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: гарантия, юридическая гарантия, уголовно-процесуальная гарантия.

Kuzmicheva Y.V., Aleksandrencu O.V. The a guarantee of guard of professional secret is in criminal process

The article is devoted to consideration of issues connected with providing of guard of professional secret in the criminal legal proceeding.

Keywords: guarantee, legal guarantee, criminal-procesual guarantee.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2013.